

«No hi ha cap llei que digui que capitalisme
i democràcia hagin d'anar junts»
Conversa amb Josep Ramoneda

Faust Ripoll

He concertat una cita amb Josep Ramoneda un matí a la llibreria La Central del carrer de Mallorca de Barcelona, parada obligatòria per a tots aquells a qui ens agrada perdre el temps tafanejant prestatgeries i taules plenes amb les últimes novetats editorials. Com a recompensa, és difícil no eixir-ne amb algun llibre a les mans. Ell ja hi és, traginant alguns exemplars de *La Maleta de Portbou*, la revista d'humanitats i d'economia que dirigeix. Mentre acaba, faig una volta ràpida per la llibreria (ja hi tornaré més tard, pense; o millor a la del Raval, que m'agafa més a prop de l'hotel). Quan ja ha conclòs les seues gestions, anem a dinar a un restaurant vegetarià molt a prop. Està ple, però tenim sort i encara agafem una tauleta. Hi ha molta gent jove i, per tant, està molt animat. Tant, que als dos ens fa por que el soroll i les rialles ofeguen la gravació. Però no; fem una prova de veu i verifiquem que, més o menys, puc escoltar la conversa. Comencem el dinar i la conversa.

Últimament, alertes sovint sobre el perill que ens dirigim cap a un «autoritarisme post-democràtic». Quins símptomes en veus i quines possibles sortides?

De símptomes, en veig molts, ja que es pot agafar des de molts cantons. Des d'un punt de vista social, és una conseqüència de la crisi que patim, tot i que s'anava incubant des de fa temps. A Europa s'ha viscut una fantasia que proclamava que tots érem una immensa classe mitjana, excepte una minoria que vivia en una altra òrbita i un grup d'invisibles que estaven fora del sistema. En aquesta immensa classe mitjana, de la qual es creia que formava part el 80 o 85 per cent de la població, els uns compraven a Louis Vuitton i els altres a Zara, però els valors eren bastant compartits: tenir un cotxe i si era possible tenir-ne dos o més, tenir una segona residència costés el que costés, viatjar durant les vacances... i això s'ha esfondrat a conseqüència de la crisi del 2008. S'ha produït una fractura enorme i han crescut molt els sectors que es donaven per descavalcats. Una gran part d'aquestes classes mitjanes que es creien que mai més no estarien veient l'abisme l'han tornat a veure. Aquesta situació s'ha agreujat a causa de les polítiques d'austeritat. En aquest moment, la gran novetat del món és que mentre que les desigualtats s'escurcen una mica globalment, es fan molt més grans, per contra, a Europa i als Estats Units,

fins al punt que per primera vegada el tema de la desigualtat es troba a les portes dels grans mitjans de comunicació, inclosos els més vinculats al poder econòmic del gran capitalisme, com ara el *Financial Times* o *The Economist*. Quan s'arriba a determinats llindars de desigualtat, el risc que això s'hagi d'acabar amb una solució autoritària creix. El segon element afegit a la crisi, la unificació europea, ha acabat debilitant els estats nacionals, malgrat que són els que continuen tenint la paella pel mànec, i la gent té la percepció que la política ja no té la capacitat de posar límit als poders econòmics. El poder econòmic és global, però la política continua sent nacional i local. Això explica, entre altres coses, determinats moviments de replegament sobre si mateix i sobretot el gran problema que en aquests moments trobem en les democràcies europees: hi ha una manca manifesta d'alternativa.

¿Es pot dir que l'autoritarisme democràtic ja ha arribat?

L'autoritarisme postdemocràtic ja comença a ser clarament un fet. Ens ve especialment d'Hongria i de Polònia, i consisteix en llibertat absoluta per al poder econòmic i repressió política i moral. Això va creixent i fa forat a molts països. Hi ha, sobre aquest tema, una sèrie de dades que s'han de tenir en compte. En primer lloc, i és una cosa ja sabuda, no hi ha cap llei que digui que capitalisme i democràcia hagin d'anar junts; a l'inrevés, el capitalisme mai no s'ha sentit incòmode amb les dictadures. L'equilibri entre capitalisme i democràcia és un equilibri precari, perquè el principi de la democràcia i de la igualtat es contraposa amb el principi rector del capitalisme, que proclama que el qui guanya s'ho emporta; per tant, en els últims temps estem veient com el capitalisme s'està expandint molt en formes de capitalisme d'estat que no tenen res de democràtiques, com ara el capitalisme xinès o el capitalisme mafiós rus. L'èxit de Putin, de fet, consisteix a posar les màfies sota control. La pregunta ara, per tant, és si el nostre destí és la democràcia o és el despotisme oriental; l'altra pregunta és si hi ha alternativa al capitalisme, però l'antic capitalisme avui no significa gran cosa. Aleshores em sembla urgent que l'esquerra sigui capaç de construir Europa, d'oferir una certa alternativa que serà continental o no serà, que permeti que Europa, que representa el 20 o 25% del PIB mundial, exerceixi el poder real que podria tenir.

Per tant, parafrasejant Joan Fuster, per a tu la democràcia serà d'esquerres o no serà?

La democràcia o té una alternativa d'esquerra real o acabarà sent un sistema autoritari postdemocràtic, al qual no li caldran camps de concentració, no li caldran grans exhibicions repressives. Simplement anar generant indiferència perquè la gent vagi distanciant-se de la política i que, com a màxim, la gent voti cada quatre anys.

Però sí que trobem ara un clamor per la democràcia real, no?

Una de les novetats interessants a Espanya, i que no estava prevista, és la transformació dels moviments socials de protesta en partits polítics, ja que la feina dels moviments socials, en el fons, era legitimar el sistema, perquè feien palès que es pot protestar, que es pot fer soroll. Ara els antisistema han entrat en el sistema, i s'ha de veure en què acaba, si el sistema se'ls menja o si són capaços d'obrir el sistema.

Unidos Podemos és la verdadera esguerra necessària?

Podem va aparèixer amb el discurs de la transversalitat i dient que l'oposició dreta-esguerra no existeix, i es va recolzar en la categoria imprecisa de poble. Ràpidament la dinàmica de les coses l'ha portat allà on porta sempre la democràcia, ja que la democràcia és, per definició, un sistema de majories i d'oposicions entre dretes i esquerres, i a l'hora de la veritat han quedat ancorats a l'esguerra. És lògic. És una finta estratègica que els permetrà avançar, o no; aquesta és una de les incògnites.

La socialdemocràcia, que s'ha quedat sense terreny de joc entre el capitalisme i el comunisme, està també condemnada a desaparèixer?

L'esfondrament de la socialdemocràcia deriva del fet que no té res a proposar significativament diferent de la dreta. La socialdemocràcia no té discurs en aquest moment, i això fa que cada vegada s'assembli més a la dreta i, en conseqüència, perdi cada vegada més vots en tots els llocs. Ho vam veure arran de les eleccions del 20 de desembre, on hi havia la possibilitat de constituir un govern d'esquerres; els socialistes no s'hi han atrevit. Els socialistes tenen assumit que el seu lloc està sense fissures en el sistema, i els costa acceptar que el sistema o s'obre o es tanca definitivament. Hi havia una oportunitat d'obrir-lo una mica; si no, de segur que entrarem en una nova fase, que de segur que serà més autoritària i, de retop, de segur que més conflictiva. Tot això ha generat una crisi política gran. En alguns països, aquesta fase s'expressa per la ruptura del bipartidisme i l'aparició de diferents grups. En el cas d'Espanya ens trobem en un cas en certa manera privilegiat, perquè això ha passat a través de l'extrema esguerra, i en gran part d'Europa, a través de l'extrema dreta.

Per què els socialistes assumeixen les polítiques de la dreta?

Perquè tenen por de la por de la gent, així de senzill. La gent té por i a ells els falta coratge.

I com podem sortir d'aquest estat de coses?

La qüestió és aquesta, d'on i com es pot crear una nova cultura que canviï aquesta lògica, i aquí apareix un factor intergeneracional. La societat està partida per

la meitat, i el PP i el PSOE ja només representen els majors de 50 anys. ¿I som els majors de 50 els qui hem de decidir el destí dels qui en tenen menys de 50? Doncs estem en aquest punt. Els nous, cap a on aniran? No és clar. Hi ha una cultura digital de la qual encara no sabem gran cosa; hi ha uns canvis en la mateixa lògica de les coses. Si fos només un problema d'hegemonia ideològica en un període determinat es podria canviar, però si és un problema de canvi o de relació amb els altres és més complicat, ja que ¿com es produeix aquesta relació amb els altres? ¿És possible una relació amb menys comunicació directa, personal, mediatitzada per la xarxa? Tot això són coses sobre les quals estem a les beceroles.

¿La xarxa pot estar creant en alguns sectors de la població una mena de massa crítica que permeta revertir la situació?

No ho sé. Hi ha molta mitologia sobre la xarxa com a gran factor d'alliberament. Es va començar dient que ara per fi cadascú podrà ser editor de si mateix. Amb la xarxa no ha passat res que no hagi passat sempre amb qualsevol avenç tecnològic. És cert que el fenomen és molt important i està molt bé que es doni; que té potencials enormement positius i potencials enormement destructius. L'energia nuclear pot il·luminar tot el planeta o pot fer-lo saltar. Doncs amb la xarxa passa el mateix, pot tenir aquest potencial alliberador o un gran potencial de control sense precedents.

Però el fet és que la xarxa, sobretot a través dels diaris digitals, actua de contrapès ideològic als mitjans de comunicació tradicionals, com ara El País, La Razón, El Mundo...

Sí, però encara estan lluny de tenir pes i influència. El fet que actuï en aquest sentit alternatiu està molt bé, però al mateix temps el potencial de control d'aquests instruments no té precedents. Trobem ara a tot arreu el discurs de la transparència, però aquella societat en què l'àmbit privat es fa públic és una societat totalitària; almenys així ens ho van dir Hannah Arendt o Milan Kundera, entre d'altres. Sobretot, s'ha d'evitar el papanatisme digital. La realitat que trobem cada dia és que hi ha molts problemes perquè la gent tingui una ocupació, un salari digne, però cadascú, rics i pobres, llencem quantitats industrials d'informació a la xarxa que ningú no ens paga, però amb la qual deu o quinze supermagnats del món digital guanyen milions i milions d'euros sense pagar-nos-en ni un duro. On és el poder en aquesta societat? En els ciutadans? Quin és l'intel·lectual més important del món avui? Segurament, l'algoritme de Google. Almenys, siguem-ne conscients.

Ara la pregunta és òbvia: ¿quin paper té l'intel·lectual a la manera de Sartre en la nostra societat?

Molt poc paper. Sartre és un personatge d'una època: l'època del periodisme escrit. A més, és una figura molt francesa, bastant limitada, i avui dia el poder i la influència es troba en altres mans. Així, si una persona vol vendre un llibre, a pesar de tenir més de 200.000 seguidors a Twitter que el comentin positivament, no mou ni una compra. Si surts en el programa del Gran Wyoming, la setmana següent es desapareixen les vendes. Ara per ara és així; no sabem com serà demà.

Canvie de tema, tot aprofitant que hem de demanar les postres. I el tema, ara, és Europa. A més, tractant-se de Ramoneda, del qual vaig tenir la primera notícia en llegir el seu nom com a assessor de la col·lecció «Textos filosòfics» de l'editorial Laia, i que reivindica la primera Il·lustració —la de Montaigne, La Boétie i Maquiavel—, no m'estic de fer alguna pregunta relacionada amb el paper de la filosofia o de les humanitats, tant maltractades i desprestigiades a causa del predomini de la *techné*.

Quina Europa ens defineix ara, la dels cafès o la de les tanques i les fronteres?

Europa està passant una crisi molt seriosa. El procés europeu era inimaginable. Surt del tabú de la guerra civil, després de la II Guerra Mundial, quan s'ha sortit de l'última sala de l'infern, amb la idea de no tornar-hi mai més. Fins aquí, molt bé. Després la construcció ha tingut molts problemes, i a partir d'un moment determinat, seguint la lògica dominant a la cultura europea, ja sigui la liberal, ja sigui conservadora o ja sigui marxista, que afirmen que l'economia és determinant en última instància, s'ha construït el procés. Per tant, es va procedir primer econòmicament i només després políticament, i això pesa. I si a això hi sumem que hi hagut una acceleració i han començat a entrar-hi països que no estaven en condicions de fer-ho —no sols en condicions econòmiques, sinó també culturals i de sistema de valors—, ara Europa es troba en una situació molt complicada, amb dues fractures: la fractura nord-sud i la fractura est-oest. Jo ja entenc que els ciutadans de l'est van sobreviure sobre la base del catolicisme, sobre la base d'una cultura *insalvadora*, però això ara per a Europa és un destorb.

¿No tenim una idea d'Europa?

No s'ha inventat una estructura supranacional, una manera nova i diferent de governar. És clar que mai no serà com els Estats Units, mai no serà una nació, és impossible, i no té sentit, però no ha sabut inventar l'alternativa. Manen els països més forts. ¿Com ens podem defensar de Rússia si Alemanya té milers d'empreses

instal·lades a Moscou i són les principals beneficiàries del capitalisme salvatge rus, i si l'excanceller Schröder és el president de Gazprom? Europa, per tant, s'està debilitant a si mateixa d'una manera tremenda, i les noves incorporacions no han fet més que afeblir Europa, perquè no tenen la mateixa cultura, perquè no acaben de creure en el projecte i perquè vénen d'una història molt dolorosa.

Però hi va haver un moment en què la idea d'Europa, encara que com una associació intergovernamental, s'associava amb el mite de benestar, la solidaritat, la cohesió, el progrés. De fet, el somni europeu, per a nosaltres, era la salvació.

Per a Espanya sí que era una salvació. Però Europa ja trontollava. Europa no ha tingut fins avui una política unificada digna d'aquest nom, sinó a l'inrevés, ha servit per a esvaïr la dinàmica conservador-socialdemòcrata, que havia estat molt útil. I ara estan tots en la mateixa política, decidint les mateixes coses i decebant cada vegada més les expectatives de la ciutadania.

Respecte dels refugiats, ¿representa Europa l'imperi de la llei enfront de l'imperi de la dignitat?

Això és la crisi definitiva. Ja vaig escriure fa uns mesos que la crisi dels refugiats s'emportaria Europa. Europa no ha tingut el coratge d'afrontar aquesta crisi. Si el Líban pot tenir dos milions i mig de refugiats, ¿com és possible que Europa no pugui tenir-ne un i mig? No té sentit. A més, no va amb l'opinió majoritària de la ciutadania. Vaig ser a Alemanya, en centres de refugiats, i he comprovat que els ciutadans d'aquest país estan molt per davant dels responsables polítics. Angela Merkel va començar molt bé, va tenir un moment de coratge moral, però es va espantar de seguida. Però no va treballar políticament el tema. Quan vaig ser a Alemanya ho vaig poder comprovar. Molta gent em va dir que per primera vegada en la vida havia vist improvisació en la seva manera d'afrontar aquest tema. Merkel va fer un pas endavant intentant convertir la crisi dels refugiats en una oportunitat, però sense haver-ho pactat amb els altres partits, sense tenir protocols d'actuació ni recursos per afrontar-ho. Se li'n va anar de les mans. I Alemanya encara és un dels països que més coses positives ha fet pels refugiats. El govern francès ha assumit ràpidament l'agenda de l'extrema dreta.

¿La filosofia pot desenvolupar algun paper en l'actualitat? ¿Pot convertir-se en una «ontologia de l'actualitat», com dius tot parlant sobre Foucault?

La filosofia té l'avantatge que és un poder, un discurs, lliure, ja que no té ni mètode ni objecte precís, i per això permet obrir portes i perspectives des de les quals mirar les coses amb una mica de distància. En el fons, és el paper de les humanitats.

En un món accelerat com aquest són més necessàries que mai, al meu entendre, per poder mirar les coses sense la pressió i l'opressió del dia a dia, de les tecnologies, de la maquineta que ens permet enviar un missatge cada tres segons, etc. Per això és tan important que un país tingui una tradició d'humanitats potent, i Espanya no la té. De fet, a Alemanya el 14% dels estudiants universitaris estudien Humanitats, i a Espanya, el 7%; una diferència sensible.

¿No hi ha cap discurs moral que es contrapose al relat neoliberal que exalça la competitivitat, l'emprenedor?

Hi ha un cert intent, que és el discurs dels comuns, però és molt incipient, encara que és molt clàssic i ve de lluny. No és cap novetat. De moment, no està clar que prengui cos. El poder dels diners és molt gran i tothom accepta amb tota naturalitat que les grans decisions les prenguin poders contramajoritaris que no ha elegit ningú, com ara l'FMI, el president del BCE... I tothom té assumit que són els qui han de decidir; no ens queixem! D'altra banda, l'emprenedor és un mite que no porta enlloc. És un tòpic que, a més, s'hauria de manejar amb cura, perquè provoca grans tragèdies. He vist moltíssima gent que ha capitalitzat l'atur perquè li han dit que havia de ser emprenedor, i al cap de tres mesos estava sense atur i amb un deute que no sabia com pagar. Com diuen els americans, que en això tenen l'avantatge de ser més transparents, més cíncics i més clars, l'emprenedor és *family and friends*. Si tens una família i uns amics que t'ajudin, pots ser tan emprenedor com vulguis; si no, malament.

El discurs dels comuns pot ser clàssic, però també ho és el de la por i la reacció. ¿Per què aquest últim continua sent tan eficaç i funciona?

Això ja ho va explicar La Boétie fa molts anys. La servitud voluntària és el que explica la submissió en el món de la política, i les causes segueixen sent les mateixes: la por, els costums i els sistemes clientelars. En aquest sentit no ha canviat res.

¿No ha canviat res de res, a pesar de la crisi?

Les nostres ciutadanes han assolit uns nivells de benestar alt i, malgrat tot el que han perdut, encara els queda la por de perdre'n més. El discurs de la por, com hem dit, funciona molt. El discurs de xantatge del poder econòmic, que diu: «o feu el que us diem o traurem els capitals cap a un altre lloc», encara hi posa més pressió. Hem d'acceptar que la política no és només l'exèrcit i la policia, i que la resta es decideix en unes altres instàncies. Doncs parlem-ne!, però en tot cas no ho acceptem cegament, fent com si no passés res.

Però ¿no et sembla que l'opinió pública està ara més alerta que mai?

Sí, ara ho està una mica més, i per això encara és més greu que la socialdemocràcia no estigui a l'altura i que, per exemple, assumeixi l'agenda de l'extrema dreta en el tema de la immigració i dels refugiats.

Sembla que tornem al començament. Escomet l'últim bloc de preguntes abans que ens porten el compte i el cap se'ns carregue més a causa de la gatzara incessant que omple el localet.

Com interpretes tot el que està passant a Catalunya?

El que està passant a Catalunya és propi del moment actual. Amb un procés de globalització es generen unes desarticulacions, uns salts; no sabem com acabaran prenent cos totes les novetats i com s'articularan, i això històricament ha produït sempre un cert replegament sobre si mateix. I això passa aquí i a tot arreu. En un moment en el qual ens diuen que en el futur tot són sacrificis, que hem de fer grans esforços perquè és l'única manera de sortir-ne, quan ens parlen de la necessitat de mantenir l'austeritat, doncs aquí, a casa nostra, hi ha una petita utopia, i una utopia disponible: aquí hi ha un país, que si aconseguim d'arribar-hi no estarà malament..., i funciona!, perquè tothom vol tenir expectatives polítiques positives i reals, perquè la gent no vol que li diguin que el món s'ha acabat. I per això té èxit l'independentisme. L'independentisme neix amb un mes de diferència respecte del 15M, i és molt lògic, ja que ambdós responen al mateix fenomen. I cadascú agafa els elements que té a mà. Aquí hi ha un país, una nació, disponible.

¿Però el procés independentista no es troba en via morta ara mateix?

Però no ens enganyem. Aquí cal tenir en compte la doctrina del *Financial Times*. L'editorial que va fer l'endemà de les eleccions de Catalunya del 27 de setembre del 2015 ho va dir molt clar: miri, vostès han tret un resultat que no els dona autoritat moral per exigir un referèndum; *ergo*, el dia que tinguin un resultat que els doni autoritat moral per exigir-lo, doncs aquell dia el tindran. Catalunya no té cap altra força que el vot. No té poder polític, no té capacitat de coacció. Si demà el president de la Generalitat declarés la independència, demà passat no passaria res, estaríem exactament igual. A més, Catalunya és més aviat una societat poruga, i ara per ara no se la jugarà. Catalunya: sols pacientment, no amb aquesta lògica absurda de declarar que 9N, demà serem independents; 27S, demà serem independents... això l'únic que fa és generar una frustració rere una altra frustració. Amb molta calma, sabent que la demografia va a favor nostre, dels independentistes, paciència!

Si algun dia arriben en una votació, la que sigui, a demostrar que tenen el 55%, que no es preocupin: llavors Europa ja demanarà al govern espanyol que faci alguna cosa. Però mentre això no passi, no tenen ni suport econòmic ni suport polític. La resta només és soroll. Encara estem sentint això del full de ruta, que d'aquí a catorze mesos han de passar no sé quantes coses, i tothom sap que no passarà res, l'únic que pot passar és que Esquerra Republicana de Catalunya vegi que ja és el moment d'aconseguir l'hegemonia del sobiranisme i provoqui les eleccions per guanyar-les. Això és tot el que pot passar.

¿El referèndum serà la clau que obrirà tots els panys?

Almenys tindria la virtut aclaridora. Sabriem on som, si tot això està inflat o respon a una realitat. La meua opinió és que si Rajoy, el 2012, hagués agafat el toro per les banyes, hauria guanyat per 70-30%; si ho fes ara, per 55-45%, i si ho fa d'aquí a deu anys més, perdran 45-55%. Mentrestant, situació pantà. No dona per a gaire èpica, el cas català. És un cas típic del procés de globalització: natural replegament sobre si mateix davant d'uns canvis d'escala encara imprecisos i sense cognoms precisos. És el que fan els magnats de Silicon Valley, que s'estan construint una plataforma davant de San Francisco, en aigües internacionals, per instal·lar-s'hi i viure-hi a la seva manera, al marge de tot i de tots.

I acabem, pensarosos, amb aquesta imatge d'una altra utopia atlàntica (pacífica, en aquest cas) completament *idiota* (en el sentit original del mot), i que sembla un mal averany. Però en eixir al carrer recuperem el to i convenim de tornar-nos a trobar. ◀